

Aleksandra SAMAC

Pravica do zdravega okolja v Evropski uniji in Sloveniji

Okolica, ki obdaja človeka, v kateri ta biva in ki ga tudi oskrbuje, je naravno okolje, v katerem se prepletajo elementi človekovega delovanja. Človek je del tega okolja in njegov element. S svojim delovanjem pomembno vpliva na življenjske pogoje okolja, v katerem živi, ter s tem na zdravje in kakovost življenja. Večina ljudi se ne zaveda, katere temeljne pravice jim pripadajo, in ena od takih pravic, s katero niso seznanjeni, je pravica do zdravega okolja. Velikokrat pozabljena pravica je splošnega pomena ter velja za eno modernejših in mlajših pravic, saj jo redko najdemo zapisano kot temeljno ustavno pravico. Kot samostojna pravica je navedena le v nekaterih svetovnih ustavah, med njimi tudi v Ustavi Republike Slovenije. V članku obravnavamo, kako je pravica do zdravega okolja urejena na treh različnih ravneh. Evropska konvencija o človekovih pravicah velja za temeljni akt, ki varuje osnovne in temeljne svoboščine posameznika v Evropi, zanimivo pa je, da pravica do zdravega okolja v njej ni navedena, temveč je varovana prek različnih drugih določb te konvencije. Drugače kot navedena konvencija delujeta Evropska unija in Slovenija. Evropska

unija je svetovno najpomembnejši in vodilni akter na področju varovanja okolja, saj je od svojega nastanka do danes sprejela številne pravne akte in politične odločitve na področju varovanja okolja. Slovenija kot članica Evropske unije ji pri tem sledi, pomembno pa je, da je naša država že pred vstopom v Evropsko unijo v svoji prvi ustavi varovanje pravice do zdravega okolja opredelila tudi na ustavni ravni. Dilema se pojavlja pri opredelitvi pravice do zdravega okolja, ali je omenjena pravica del temeljnih človekovih pravic ali ne. Ker navedene pravice ne najdemo v nobeni pomembnejši mednarodni deklaraciji niti konvenciji, ki varuje človekove pravice, se je tako treba vprašati, kam jo sploh uvrščamo in ali je sploh povezana s temeljnimi človekovimi pravicami.

Ključne besede: pravica do zdravega okolja, varstvo okolja, ustavno pravo, človekove pravice

1 Uvod

Ko pomislimo na življenjsko okolje, nam najprej pride na misel ekologija, vendar pa je del okolja tudi varno in zdravo življenjsko in delovno okolje. Fizično okolje, ki nas obdaja, je naravno okolje, prepleteno z vplivi človekovega delovanja, človek pa je element tega okolja. S svojim delovanjem pomembno vpliva na osnovne sestavine naravnega fizičnega okolja, kot so zrak, voda in zemlja, enako pa okolje neposredno vpliva na življenjske pogoje človeka. Ekonomsko-socialne potrebe, družbena ureditev, človeške vrednote, kultura in politika so dejavniki, ki so različno vplivali na odnos družbe do naravnega, fizičnega okolja. Ljudje smo naravna bitja in smo del narave, živimo v skupnosti z živalmi, rastlinami in neživim naravnim svetom. Že od nekdaj s pomočjo prava urejamo in rešujemo skoraj vse medsebojne odnose, kot naravna bitja pa smo zavezani tudi zakonom narave. Prav s pomočjo teh se človeka poskuša usmeriti tudi k spoštovanju drugih živih bitij in narave ter ohranitvi naravnega ravnovesja. Zato je v človeški zavesti prihajalo do sprememb načina razmišljanja in nastopilo je spoznanje, da je treba uzakoniti in postaviti pravna določila, ki bi pripomogla k zaščiti živali, rastlinskega sveta in nežive narave.

Že v 19. stoletju se je razvila zaskrbljenost za okolje, saj se je industrijska družba vse bolj krepila, industrijski razvoj pa je človeka vse bolj oddaljeval od narave. Kljub temu pa takratni misleci in politiki niso storili ničesar, da bi stopili v drugačno smer, da bi spremenili svoj odnos do okolja. Šele v 60. letih 20. stoletja se je prvič pojavilo okoljevarstveno gibanje. Zaradi hitre rasti industrializacije, vse večje uporabe različnih sintetičnih kemičnih spojin in velikih spopadov z vsesplošnimi krizami čezmernega onesaženja okolja se je počasi začela razvijati moderna okoljevarstvena politika. Šele konec 60. in 70. let 20. stoletja se je dvignila zavest ljudi o nevarnosti in posledicah onesaženega okolja. V tem času so nastale tudi prve pomembne mednarodne okoljske organizacije. Okoljevarstveno gibanje je takrat doseglo vrhunec z nastankom mednarodnega okoljskega prava – s Stockholmsko deklaracijo o človekovih pravicah iz leta 1972 (Korimšek, 2016). Če se je od 20. let prejšnjega stoletja naprej »ekonomski vidik« prava razvil v gospodarsko pravo, je bilo od leta 1970 naprej dodano spoznanje o »ekološkem vidiku« prava: ekonomskemu vidiku se je pridružil ekološki vidik prava, gospodarskemu pravu

okoljsko pravo, gospodarskemu sistemu pa okoljsko upravljanje. Predpisi, ki se nanašajo na upravljanje okolja, so navedeni v pravnem redu in različnih pravnih panogah (od kazenskega do davčnega in civilnega prava itd.). Kjer prevladuje ekološki vidik, nastanejo lastni pravni predpisi za upravljanje okolja. Okoljsko pravo je dinamično pravo, saj se morajo okoljski predpisi zaradi nenehnih sprememb v okolju hitro spreminjati in posodabljeni, da lahko obvladujejo aktualno stanje. Okoljsko pravo v sedanjih oblikah ne sledi samo enemu instrumentalnemu in celovitemu konceptu, temveč uporablja različne ukrepe in kombinacije ukrepov za doseganje pravno določenih ciljev (Peters in Hesselbarth, 2016).

Pravica do zdravega okolja je mlada pravica, ki jo lahko najdemo zapisano že v ustavi države ali zakonu, ki se nanaša na varstvo okolja oziroma okoljevarstveno pravo. Pravica do zdravega okolja je pravica, ki jo pravo daje vsakemu posamezniku, je splošna pravica, ki nas povezuje z naravo in okoljem, v katerem bivamo, ter hkrati tudi z dejavniki, ki vplivajo na obstoj, vrednotenje in uresničevanje te pravice. Ta pravica se nanaša na varovanje in zaščito življenjskega okolja človeka, ki zajema vso živo in neživo naravo. Pravica torej ščiti in varuje posameznika ter tudi živali, rastline in neživi del narave: vodo, zrak, zemljo (Peters in Hesselbarth, 2016). Pravico do zdravega okolja zaradi njene »novosti« v ustavnem pravu pojmujejo kot mlado in moderno, tako rekoč »eksotično« pravico in spada med pravice tretje generacije človekovih pravic. Te pravice so redko zapisane v svetovnih ustavah in šele pridobivajo pomen. Glede na to, da omenjeno pravico uvrščamo pod temeljne ustavne pravice, lahko domnevamo, da je tudi del temeljnih človekovih pravic.

Namen članka je predstaviti, kako je urejena pravica do zdravega okolja na ravni Evropske konvencije o človekovih pravicah, v Evropski uniji in Sloveniji. Želimo ugotoviti, ali ta pravica spada med temeljne človekove pravice. Članek je nastal na podlagi proučevanja literature o pravici do zdravega okolja oz. človekovi pravici v povezavi z življenjskim okoljem. Raziskava je potekala z branjem in obdelavo različnih informacij, ki smo jih pridobili iz različnih samostojnih publikacij, strokovnih člankov, pravnih aktov in spletnih virov. Na koncu smo v raziskovalnem delu uporabili metodo analize in sinteze, metodo deskripcije in metodo kompilacije. Namen uporabe in povezave teh metod je bil, da dobimo čim širšo sliko znanja in informacij o obravnavani temi. S povezovanjem metod smo podrobneje analizirali in proučili literaturo, ki obravnava temo varovanja okolja s pravnega vidika. S širšo sliko, ki smo si jo ustvarili po obravnavani literaturi, smo potem lažje primerjali stališča različnih avtorjev, ki so strnjena v tem članku.

2 Ureditev pravice do zdravega okolja

2.1 Pravica do zdravega okolja in Evropska konvencija o človekovih pravicah

Danes se predvsem pojavlja vprašanje, ali zadošča varovanje okolja oziroma pravica do zdravega okolja le kot prvi pogoj uživanja človekovih pravic ali pa je že skrajni čas, da to pravico opredelimo kot splošno človekovo pravico in jo kot tako tudi zapišemo. S tem bi omogočili večjo zaščito okolja in stopili korak naprej v spreminjanju človeškega odnosa do okolja. Glavne določbe, kot sta Splošna deklaracija človekovih pravic^[1] iz leta 1948 in Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah^[2] iz leta 1950 (v nadaljevanju: EKČP), ne vsebujejo člena, ki bi se neposredno nanašal na varstvo okolja. Delno je to popolnoma razumljivo, kajti te pravice so nastale po koncu druge svetovne vojne, ko so v svetu prevladovali drugačne vrednote, predvsem pa sta bili takrat v ospredju postavitev novih temeljev ter ureditev drugih pravic iz državljanjskega, kulturnega, socialnega, ekonomskega, varnostnega in družbenega sistema. Lahko bi rekli, da se je vprašanje o varstvu okolja že delno začelo pojavljati v zametkih nekaterih pravic iz druge generacije človekovih pravic, kot je pravica do določenega življenjskega standarda, vendar se je to vprašanje začelo urejati pozneje, v tretji generaciji človekovih pravic, ki so se oblikovale v 70. letih prejšnjega stoletja in jih imenujemo tudi »zelena generacija pravic«. Pravice iz te generacije so nove in modernejšje ter jih imenujemo tudi mlade pravice. Čeprav številni teoretiki trdijo, da te pravice niso prave pravice in da razvrednotijo koncept človekovih pravic, jih kljub temu štejejo za človekove pravice tretje generacije. Gre za kolektivne in solidarnostne pravice, ki poleg pravice do razvoja, miru, humanitarne pomoči, komunikacij in izkoriščanja skupne dediščine človeštva vključujejo tudi pravico do zdravega okolja. Čeprav to pravico uvrščamo v tretjo generacijo človekovih pravic, vsebuje elemente prve in druge generacije, saj vključuje pozitivne in negativne obveznosti države. Pri varstvu okolja lahko govorimo o splošnem varstvu, saj za učinkovito varovanje okolja ne zadošča, da ukrepe izvaja le ena država, temveč mora pri tem sodelovati večina svetovnih držav. Pravica do zdravega okolja je močno povezana s temeljnimi človekovimi pravicami, saj tako, kot ima vsak človek pravico do spoštovanja osnovnih človekovih pravic, ima tudi pravico do življenja v zdravem okolju (Korimšek, 2016).

Žal na ravni EKČP ni pravice, ki bi neposredno varovala okolje, te pa ne najdemo niti na ravni Evropske unije. Z upoštevanjem različnih pravic iz EKČP in Listine o temeljnih pravicah EU^[3], ki se sicer na prvi pogled ne navezujejo na okolje, pride do posrednega varovanja okolja. Tako v tretjem odstavku 6. člena Pogodbe o Evropski uniji (v nadaljevanju: PEU) in 8. členu EKČP obstaja varstvo temeljnih pravic, povezanih z

okoljem. Z uporabo obeh členov tako rešujemo probleme, ki se pojavijo v zvezi s pravico do zdravega okolja. 8. člen EKČP štiti bivališče ter zasebno in družinsko življenje. Z uporabo tega člena lahko v primeru čezmernega in neposrednega povzročanja hrupa, ki vpliva na kakovost življenja, subsumiramo pravico do zdravega okolja. Država je dolžna zagotavljati pravico do spoštovanja družinskega in zasebnega življenja s primernimi in razumnimi ukrepi, te pa dosežemo tako, da uravnotežimo interese države in posameznika. Torej specifične določbe v EKČP, ki bi se nanašala na pravico do zdravega okolja, ni, lahko pa se navezujemo na splošne določbe in izpeljemo rešitve, ki pridejo v poštev pri reševanju okoljskih problemov (Peters in Hesselbarth, 2016).

Na Evropskem sodišču za človekove pravice (v nadaljevanju: ESČP) v Strasbourgu se je uveljavila sodna praksa v povezavi z okoljem in temeljnimi človekovimi pravicami. ESČP je priznalo pomen okoljevarstvenih zadev, ne pa tudi samostojne pravice do zdravega okolja. V zadevi Kyratosu proti Grčiji ESČP navaja, da »niti 8. člen EKČP (varstvo zasebnega in družinskega življenja) niti noben drug člen EKČP ni posebej zasnovan za zagotavljanje splošne zaščite okolja kot takega. V ta namen so pri obravnavi tega posebnega vidika bolj pomembni drugi mednarodni instrumenti in domača zakonodaja«. Vendar pa je ESČP sprejelo posredno priznavanje okoljskih vprašanj pri varovanju temeljnih pravic (Skvarča, 2013), ko je ugotovilo, da lahko številni okoljski dejavniki negativno vplivajo na posameznike pravice, ki naj bi jih posamezniku zagotavljala konvencija, zato je v sodni praksi določilo, kako lahko okolje vpliva na različne pravice iz EKČP. Opredelilo se je do pravice do življenja (2. člen EKČP), pravice do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja (8. člen EKČP), pravice do prejemanja in dajanja informacij in idej (10. člen EKČP), pravice do učinkovitega pravnega sredstva (13. člen EKČP) in pravice do mirnega uživanja lastnega premoženja (1. člen Protokola št. 1). V okviru Evropske socialne listine^[4] so pri obravnavi 11. člena, pravice do varovanja zdravja, vključili tudi pravico do zdravega okolja. Natančneje je sodna praksa ESČP obravnavala okoljska vprašanja kot sestavine 2., 8. in 10. člena EKČP. Sodišče je pri tem upoštevalo tudi različne mednarodne in evropske instrumente za varstvo okolja, kot so Aarhuška konvencija, Luganska konvencija, resolucije Odbora ministrov Sveta Evrope, zakonodaja EU in drugi mednarodni dokumenti. Med pomembnejšo sodno prakso, ki jo je obravnavalo ESČP in je pripomogla k temu, da je sodišče bolje opredelilo, kako lahko varujemo pravico do zdravega okolja z 2. in 8. členom EKČP, spadajo te zadeve: Hatton in drugi proti Veliki Britaniji, Lopez Ostra proti Španiji, Fadeyeva proti Rusiji, Giacomelli proti Italiji, Florea proti Romuniji, L. C. B. proti Združenemu kraljestvu, Öneriyildiz proti Turčiji, Budayeva in drugi proti Rusiji, Moreno Gomez proti Španiji, McGinley in Egan proti Veliki Britaniji, Bacila proti Romuniji, Taskin proti Turčiji in Tatar

proti Romuniji. Konvencija bi omogočala velik potencial za razvoj odnosov med človekovimi pravicami in okoljem. ESČP se dejansko lahko zlahka sklicuje na okoljske instrumente EU, ki spodbujajo visoko raven varstva ter dodeljujejo obveznosti institucijam EU in državam članicam pri izvajanju prava EU. To pomeni, da bi institucije EU posvečale veliko več pozornosti pripravi okoljske zakonodaje v zvezi s posameznimi pravicami, ki jih varuje EKČP (European Court of Human Rights, 2015).

2.2 Varstvo pravice do zdravega okolja na ravni Evropske unije

Kljub neobstoju okoljskih določb v Rimski pogodbi^[5] je bila okoljska zaščita ena osrednjih tem v takratni Evropski skupnosti, ki se je kot osrednji cilj prenesla tudi v današnjo Evropsko unijo (v nadaljevanju: EU). Na pariški konferenci voditeljev, ki je potekala leta 1972, so prvič simbolično sprejeli odločitev o varstvu okolja v tedanji Evropski skupnosti. Od takrat do današnje EU se je pokazalo izjemno veliko zanimanje s strani EU za zaščito okolja, uveljavljanje okoljskega prava in politike in trajnostni razvoj. Evropa ima tako danes vodilno vlogo pri razvijanju trajnostnega razvoja in uveljavljanju okoljskega prava. Okoljevarstveno gibanje so podprle tudi vseevropske organizacije, vključno z ESČP v Strasbourgu in Ekonomsko komisijo Združenih narodov za Evropo. Prav tako je veliko zanimanje za varstvo in ohranjanje okolja pokazala večina evropskih držav. Ker se je EU prvotno osredinjala na gospodarsko povezovanje, so bili v pogodbah EU do leta 1986 pomembnejši gospodarski predpisi kot predpisi za varstvo okolja. Šele leta 1986 so bile v primarno zakonodajo EU uvedene posebne okoljske določbe. Pristojnost nad okoljem si danes delijo institucije EU in države članice (Peters in Hesselbarth, 2016).

EU s svojo okoljsko politiko spodbuja evropska podjetja k ekološkemu poslovanju, varovanju narave, zdravja in kakovosti življenja. Okoljski standardi EU veljajo za najstrožje na svetu. Glavni namen okoljske politike EU je izboljšati kakovost okolja, zaščititi zdravje ljudi, smotrno in gospodarno izkoriščati naravne vire ter podpirati mednarodne ukrepe za reševanje svetovnih in regionalnih okoljskih vprašanj. Tako usklajena okoljska strategija v vseh državah EU zagotavlja sinergijo in doslednost politike EU in bo glede na pomen okoljske zakonodaje za številne gospodarske panoge omogočila enake konkurenčne pogoje za njihovo poslovanje ter preprečila ovire, ki bi lahko ogrozile enotni evropski trg. EU si prizadeva zaščititi naravne vire ter ustaviti izumiranje ogroženih vrst živali in rastlin. Za to je bilo ustanovljeno omrežje Natura 2000, ki je zaščitilo 26.000 naravnih območij, ki zajemajo skoraj 20 % površine EU. Med najpomembnejšimi okoljskimi vprašanji oziroma cilji EU so preprečevanje onesnaževanja vode in zraka, zagotavljanje pitne vode evropskim prebivalcem, ohranjanje dobre kakovos-

ti zraka in preprečitev uporabe škodljivih kemikalij. EU ima ključno vlogo pri mednarodnih prizadevanjih za spodbujanje trajnostnega razvoja po svetu in za preprečevanje onesnaževanja okolja. Cilj EU je, da bi postala bolj učinkovita in zelena na področju gospodarstva, da bi državljani EU imeli pristno povezavo z okoljem ter da bi bilo zaščiteno njihovo zdravje in dobro počutje. Za doseganje teh ciljev se je v EU razvila tudi zakonodaja na področju varstva okolja (Evropska unija, Okolje, 2017).

Pravo EU je sestavljeno iz primarnega in sekundarnega prava. Primarno pravo je mogoče opisati tudi kot ustavno pravo EU, sekundarno pa je tako rekoč navadno pravo. Primarno pravo je sestavljeno iz Pogodbe o Evropski uniji (PEU) in Pogodbe o delovanju Evropske unije (v nadaljevanju: PDEU). Obe pogodbi vsebujeta poleg drugih ureditev številne člene z vsebino s področja okoljskega prava. Sekundarno pravo tvorijo na podlagi primarnega prava sprejeti predpisi o konkretizaciji okoljske politike EU. Na področju okoljske politike EU so številni tovrstni predpisi. Sekundarno pravo sestavljajo v skladu z 288. členom PDEU predvsem uredbe in direktive. Uredbe in direktive EU, ki se nanašajo na okolje, so sprejete za skoraj vse posebne dele okoljskega prava (primer takega akta je Direktiva 2004/35/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 21. aprila 2004 o okoljski odgovornosti v zvezi s preprečevanjem in sanacijo okoljske škode). Zakonodaja EU tako ponuja številne okoljske pravne instrumente za zagotovitev visoke ravni varstva okolja. Danes je tako več kot 300 instrumentov namenjenih varstvu okolja (EU, Okolje, 2017).

2.3 Ustavna ureditev varstva pravice do zdravega okolja v Sloveniji

Pravna ureditev varovanja okolja je kompleksen sistem, ki ga lahko razčlenimo po več merilih. Slovensko pravno ureditev varstva okolja lahko razdelimo na ustavno, zakonsko in samoupravno lokalno raven urejanja. Ureditev okoljskega prava v Sloveniji ima izhodišče v Ustavi RS, mednarodnih pogodbah, kot sta Aarhuška konvencija^[6] in Kjotski sporazum^[7] ter številnih drugih ratificiranih mednarodnih pogodbah in konvencijah. Temeljni zakonski predpisi, ki urejajo varovanje okolja, pa so predvsem zakon o varstvu okolja (v nadaljevanju: ZVO-1)^[8] z različnimi področnimi zakoni, kot so zakon o gozdovih^[9], zakon o ohranjanju narave^[10], zakon o urejanju prostora^[11], zakon o vodah^[12], zakon o zaščiti živali^[13] in podobni. V Sloveniji pa imamo tudi številne podzakonske akte, ki obravnavajo okoljevarstvene teme in se nanašajo nanje.

Le v nekatere ustave vsebujejo pomembnost opredeljevanja ohranitve naravnega ravnovesja kot temeljne pravne vrednote

in temu ustrezno tudi opredeljujejo vlogo države pri uresničevanju tega cilja. Ena takih je tudi Ustava Republika Slovenije (v nadaljevanju: URS), ki v 72. členu določa pravico do zdravega življenjskega okolja: »Vsakdo ima v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja. Država skrbi za zdravo življenjsko okolje. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Zakon določa, ob katerih pogojih in v kakšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan poravnati škodo. Varstvo živali pred mučenjem ureja zakon.« Slovenija je ena redkih držav na svetu, ki ima v ustavi zapisano tako pravico. Država ima tako trojno dolžnost, in sicer da z zakonom opredeli vsebino in obseg pravice do zdravega življenjskega okolja, da določi pogoje opravljanja gospodarskih in drugih dejavnosti in obseg poravnave škode, ki so jo te dejavnosti povzročile v življenjskem okolju. Poleg tega ZVO-1 ureja subsidiarno odgovornost države za odpravo posledic čezmernega obremenjevanja okolja, če tega ni mogoče naprtiti povzročiteljem ali za to ni ustrezne pravne podlage. Z 72. členom je v URS zajeta ena temeljnih usmeritev, ki jo prinaša načelo naravnega ravnovesja ohranjajočega razvoja, pri tem pa ima država aktivno vlogo pri varovanju okolja in ohranjanju naravnega ravnovesja. S tako določbo je Slovenija kot država pridobila ustavnopravno podlago za razvoj v ekološko državo. Določba je naslovljena na državo. V primeru nespoštovanja in neizvajanja te določbe bi šlo za opustitev ustavne odločbe, s čimer bi kršili temeljni ustavni zakon. Predmet pravnega varstva v tem členu sta človekovo okolje in blagor, ki zajemata celotno naravno okolje ter obsegata živo (živali in rastline) in neživo naravo (voda, morje, zrak ipd.). Cilj je varovati zdravje posameznikov in drugih živih bitij. Država ima nalogo aktivno izvajati skrb za zdravo življenjsko okolje, saj je tako določeno v URS. V drugem odstavku 72. člena URS je opredeljena gospodarska dejavnost, za katero je določeno, da mora država z zakonom določati pogoje in načine izvajanja gospodarskih dejavnosti zaradi ohranjanja zdravega življenjskega okolja. Tako razmišljanje vodi v sodobno ekološko urejeno državo in je temeljno izhodišče za ekološko pravo. Država mora oblikovati ustrezne pravne mehanizme, s katerimi lahko izpolnjuje nalogo, ki ji je dodeljena z ustavo. Ustava RS tako od Slovenije zahteva, da mora zagotavljati pravico do zdravega življenjskega okolja za vse svoje prebivalce in živa bitja. 72. člen URS zagotavlja vsakemu posamezniku pravico do zdravega življenjskega okolja. Čeprav ta člen ni del poglavja o človekovih pravicah, je pomemben zaradi svojega zapisa v URS in se uresničuje z nekaterimi možnostmi pravnega varstva, ki jih nudita predvsem ZVO-1 in tudi Obligacijski zakonik^[14]. Posameznik, ki je neposredno prizadet zaradi spremembe v svojem življenjskem okolju, se lahko vključi v določene postopke dovoljevanja ali pa sproži postopek ustavitve posega v okolje (Avbelj et al., 2011).

3 Sklep

Literatura, ki smo jo proučili, nam je pokazala, da pravica do zdravega okolja ni zapisana v Evropski konvenciji o človekovih pravicah niti v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah, zato te ne moremo pojmovati kot splošne in temeljne človekove pravice. Pravica je sicer pomembna in ima neuraden pečat človekovih pravic, ker spada v tretjo generacijo pravic, vendar te še niso zapisane in se šele uveljavljajo na področju človekovih pravic. Dokler ta pravica ne bo zapisana v EKČP ali Splošni deklaraciji o človekovih pravicah, se ne bo uveljavila kot splošna in temeljna človekova pravica. S tem dejstvom moram zavrniti svojo domnevo, da pravico do zdravega okolja neposredno uvrščamo med človekove pravice. Ugotavljam pa, da postaja ta pravica v evropskem prostoru vse pomembnejša in da se vse bolj uveljavlja. Od začetka njenega uveljavljanja do danes je opazen velik napredek, še posebej v zadnjih nekaj letih. Pravica do zdravega okolja se je začela pojavljati kot temeljna ustavna pravica in število držav, ki imajo to pravico zapisano kot ustavno pravico, z leti narašča. Menim, da v nekaj letih oziroma v dobrem desetletju ta pravica ne bo več veljala za »eksotično« ustavno pravico, temveč bo imela pečat splošne temeljne človekove pravice. Glede na naraščajoče število sodb v zvezi z okoljem, človekovimi pravicami in pomembnostmi, ki jih zdravo okolje prinaša človeku, si upam trditi, da bo v bližnji prihodnosti prišlo do zapisa te pravice kot temeljne človekove pravice. Raziskava je tudi pokazala napredek, ki sta ga naredili EU in Slovenija za boljše varovanje življenjskega okolja. EU vse več vlaga v razvoj različnih mehanizmov za varovanje okolja. Varstvo in ohranjanje okolja sta postala temeljna cilja EU in v skladu s tem se sprejema vse več pravnih predpisov, ki dodatno varujejo okolje. Menim, da bi morala EU pospešiti napredovanje oz. začetek veljave okoljevarstvenih predpisov ter strogo nadzorovati svoje države članice pri spoštovanju in izvajanju tovrstnih predpisov. Treba bo določiti učinkovite sankcije, ki bodo veljale enako za vse države članice države članice in bodo spodbujale k pravilnemu izvajanju predpisov. Slovenija, ki je danes članica EU, je po osamosvojitvi leta 1991 sprejela novo ustavo, v kateri je v 72. členu zapisana pravica do zdravega okolja. S tem dejanjem je v 90. letih prejšnjega stoletja postala ena redkih držav, ki imajo to pravico opredeljeno v ustavi. Danes je slika nekoliko drugačna, kajti vse več modernejših ustav vsebuje tudi obravnavano pravico. Poleg ustavnega varovanja pravice do zdravega okolja je Slovenija uredila tudi varovanje na zakonski ravni in ravni lokalne skupnosti, zato je glede tega lahko vzor številnim drugim evropskim in svetovnim državam.

Človek brez zdravega okolja ne more živeti in narava je podporni sistem za življenje, zato moramo zanjo tudi skrbeti. Vsi lahko živimo v varni in zdravi družbi, če odgovorno upravljamo okolje. Da pa bomo lahko to popolnoma uresničili, bo

treba storiti še nekaj korakov naprej, da se bodo vsi ljudje tega sveta začeli zavedati, kako pomembno je okolje in kako nujno je, da to ohranimo zdravo in čim manj onesnaženo. Treba bo sprejeti veliko več pravnih predpisov, ki bodo morali biti strožji in imeti jasno opredeljene posledice v primeru kršitve. Veljati bodo morali enako za vse (države, korporacije, posameznike). Brez uveljavljanja pravice do zdravega okolja kot temeljne človekove pravice bo veliko težje doseči visok pravni standard varovanja obravnavane pravice in zaščito okolja, s tem pa tudi človeštva. V ospredje bo treba postaviti temeljne osebnostne in naravne vrednote, kar bo po vsej verjetnosti povzročilo preoblikovanje javne infrastrukture, različnih gospodarskih dejavnosti, ravnanja posameznikov in države z okoljem.

.....
Aleksandra Samac, dipl. prav. (UN)

študentka prava Evropske pravne fakultete Nove univerze, Katedra za pravo, Ljubljana

E-pošta: samac.aleksandra@gmail.com

Opombe

[1] Splošno deklaracijo človekovih pravic je leta 1948 sprejel OZN z resolucijo št. 217 A (III). Dostopna je na http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slv.pdf.

[2] Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah je mednarodna pogodba za zaščito človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Evropi in je bila sprejeta leta 1950. Dostopna je na http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf.

[3] Listina o temeljnih pravicah EU navaja temeljne pravice, ki jih morajo pri izvajanju zakonodaje EU spoštovati EU in njene države članice. Sprejeta je bila leta 2000 v Nici. Dostopna je na povezavi http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/word/Temeljni_dokumenti_VCP/Listina_EU_o_temeljnih_pravicah.pdf.

[4] Evropska socialna listina je pravni akt Sveta Evrope in je bila sprejeta leta 1961.

[5] Rimska pogodba (ali Rimski pogodbi), uradno Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti in Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo. Podpisana je bila leta 1957 in z njo sta bili ustanovljeni Evropska gospodarska skupnost (EGS) in Evropska skupnost za jedrsko energijo (EURATOM).

[6] Aarhuška konvencija ali Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah je mednarodni dogovor. Sprejeta je bila leta 1992 v Riu de Janeiru na konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju.

[7] Kjotski protokol in okviru konvencije Združenih narodov o spremembi podnebja je bil sprejet leta 1997, veljati pa je začel 16. februarja 2016. Je sporazum, ki je dodan Konvenciji Združenih narodov o spremembi podnebja iz leta 1994. V protokolu so okrepljena konvencijska določila in njegova pomembna odlika je, da gospodarske države zavezuje k obveznim ciljnim vrednostim izpustov toplogrednih plinov.

[8] Zakon o varstvu okolja (ZVO-1) (Uradni list RS, št. 41/2004, 17/2006 – ORZVO187, 20/2006, 28/2006 – skl. US, 49/2006 – ZMetD, 66/2006 – odl. US, 33/2007 – ZPNačrt, 57/2008 – ZFO-1A, 70/2008, 108/2009, 48/2012, 57/2012, 92/2013).

[9] Zakon o gozdovih (ZG) (Uradni list RS, št. 30/93, 56/99 – ZON, 67/02, 110/02 – ZGO-1, 115/06 – ORZG40, 110/07, 106/10, 63/13, 101/13 – ZDavNep, 17/14, 24/15, 9/16 – ZGGLRS in 77/16).

^[10] Zakon o ohranjanju narave (ZON) (Uradni list RS, št. 96/04 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B in 46/14).

^[11] Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNacrt-NPB7) (Uradni list RS, št. 33/07, 70/08 – ZVO1B, 108/09, 80/10 – ZUPUDPP, 43/11 – ZKZ-C, 57/12, 57/12 – ZUPUDPP-A, 109/12, 76/14 – odl. US in 14/15 – ZUUJFO).

^[12] Zakon o vodah (ZV-1) (Uradni list RS, št. 67/02, 2/04 – ZZdri-A, 41/04 – ZVO-1, 57/08, 57/12, 100/13, 40/14 in 56/15).

^[13] Zakon o zaščiti živali (ZZZiv) (Uradni list RS, št. 38/13 – uradno prečiščeno besedilo).

^[14] Obligacijski zakonik (OZ) (Uradni list RS, št. 97/07 – uradno prečiščeno besedilo in 64/16 – odl. US).

Viri in literatura

Avbelj, M., et al. (2011). Komentar Ustave Republike Slovenije: dopolnitev – A. Ljubljana: Fakulteta za državne in evropske študije.

European Court of Human Rights (2015). Thematic report: Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_health.pdf, 1. 4. 2019.

Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svobodah iz leta 1950. URL: http://www.varuhr.si/fileadmin/user_upload/word/Temeljni_dokumenti_VCP/Konvencija_o_clovekovih_pravicah_in_temeljnih_svoboscinah.pdf, 1. 4. 2019.

Evropska unija. Okolje. URL: https://europa.eu/european-union/topics/environment_en, 1. 4. 2019.

Korimšek, M. (2016). Premik paradigme dojemanja pravice do zdravega okolja. Pravna praksa, let. 35, št. 36/37, str. 20–22.

Ministrstvo za zunanje zadeve RS. Zunanja politika in mednarodno pravo. URL: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/clovekove_pravice_v_slovenski_zunanji_politiki/tematske_prioritete/clovekove_pravice_in_okolje/, 1. 4. 2019.

Nacionalni program varstva okolja Slovenije. URL: <http://www.npvo.si/>, 1. 4. 2019.

Peters, H. J., Hesselbarth, T., Peters, F. (2016). Umweltrecht, 5. überarbeitete und erweiterte Auflage. Stuttgart: W. Kohlhammer GmbH.

Skvarča, N. (2013). Pravica do zdravega življenjskega okolja. Pravna praksa, let. 32, št. 27, str. 25.

Slovenija. Ustava Republike Slovenije, sedma dopolnjena izdaja (2008). Ljubljana: GV založba.

Šturm, L., et al. (2002). Ustave Republike Slovenije. Ljubljana: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.